

Розділ 8.

ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

8.1. Понятійний апарат та методологічні засади дослідження вимог сталого економічного розвитку України

За умов світових інтеграційних процесів стає доцільним обґрунтування необхідності створення довгострокових організаційно-господарських зобов'язань стратегічного інвестування відповідно до вимог модифікованої Концепції сталого розвитку для України (1999 року) та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (2015 року).

Розв'язання зазначеного завдання передбачає передусім розроблення теоретичних засад узгодження законодавчих вимог як елементів систем господарювання і природокористування для розвитку функціонально-цільової підсистеми сприяння сталому розвитку. Узгодження вимог (без порушення системних зв'язків із спорідненими інститутами та іншими структурними одиницями суміжних галузей) стає можливим завдяки об'єктивному визначенню напрямів формування адекватної правової бази для забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України до права ЄС.

Методологічні аспекти адаптації господарського законодавства до вимог сталого розвитку як визнаних світовим співтовариством цілей

і принципів, модифікованих з урахуванням правових традицій України. Йдеться про ті вимоги сталого розвитку, які передбачають дерегуляцію та розвиток підприємництва (як це прописано у Стратегії сталого розвитку «Україна–2020»). Стосовно вимог Концепції сталого розвитку для України (1999 року) вже було доведено, що у висвітленні особливостей системи господарського законодавства України заслуговує на увагу адекватність його стану не лише вимогам екологізації господарської діяльності, але й в цілому стратегії економічного росту на принципах сталого розвитку.

Основними цільовими орієнтирами сталого (збалансованого) розвитку для умов України є формування соціально орієнтованої економіки, що передбачено ч. 4 ст.13 Конституції України, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального і соціального благополуччя, створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів. Завдання, що випливають з цієї Концепції, ставлять певні вимоги до всіх галузей вітчизняного права і законодавства, і перш за все – до господарського.

Найбільшою мірою триєдина проблематика сталого розвитку стосується господарсько-правових засобів. Саме вони мають своїм завданням утримання цілісності правової регламентації найважливіших економічних діянь, пов'язаних із господарським використанням природних ресурсів та забезпеченням соціальної спрямованості природокористування. Водночас зростання економічної влади у сфері господарського використання природних ресурсів, нерідко створює різного ступеня перешкоди на шляху реалізації Концепції сталого розвитку. Тому ті з господарсько-правових засобів, які адекватні завданням Концепції, потребують активізації. Зокрема, є потреба в адаптації законодавства до вимог сталого розвитку не ситуативно, а цілеспрямовано. Така можливість дещо зросла з прийняттям ГК України (ст. ст. 5, 6, 11-12, 14-15, 45, 48, 148-153, 392, 406), оскільки він започаткував процес виокремлення в господарському законодавстві функціонально-цільової підсистеми сприяння сталому розвитку. Натомість недостатньо скоординованими залишаються інституціональні перетворення, які необхідні для підвищення ефективності господарського

використання природних ресурсів в умовах дерегуляції підприємницької діяльності.

Для розв'язання проблеми адаптації господарського законодавства до вимог сталого розвитку важливо визначити вихідні методологічні та загальнотеоретичні положення в розумінні сучасного призначення вказаної галузі та ГК України. Накопичення знань про засоби господарського законодавства у досягненні задекларованих у ньому цілей було розпочато ще у 80-х роках минулого століття.

Вивчення Б. І. Пугінським цивільно-правових засобів регулювання господарських відносин дозволило йому обґрунтувати висновок про формування нового напрямку цивільного права – теорії правових засобів¹. Доказова база, представлена в дослідженнях Г. Л. Знаменського, стосовно принципів побудови функціонально-цільових підсистем господарського законодавства², дозволяє висунути гіпотезу, яка базується на фундаментальних засадах теорії господарського законодавства та основах господарського права про доцільність утворення функціонально-цільової підсистеми сприяння сталому розвитку в структурі господарського законодавства. Виокремлювати в ньому підсистеми та конкретизувати елементи вказаної структурної частини необхідно на сучасних економіко-правових наукових засадах.

Для перевірки істинності заявленого твердження звернемо увагу на загальнонаукові положення роботи І. В. Блауберга та Е. Г. Юдіна «Становление и сущность системного подхода», зокрема, про єдність функції правових норм, що реалізуються, коли на відміну від зв'язку станів норми (групи норм) об'єкти правового впливу пов'язані єдністю³. Відомо, що теорія права розглядає законодавство і його реалізацію як відображення і найчастіше випереджальне відображення об'єктивної дійсності, що скеровує його розвиток.

Сучасні проблеми забезпечення ефективності господарського законодавства зазвичай пов'язують із вдосконаленням змісту та врегу-

¹ Пугинский Б. И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях. *Юридическая литература*. Москва. 1984. С. 197.

² Знаменский Г. Л. Цели и способы повышения эффективности хозяйственно-го законодательства : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва. 1985. С. 132–153.

³ Блауберг И. В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. *Наука*. Москва. 1973. С. 189–190.

лювання традиційних (договірних) відносин на нових засадах стосовно форм, стосовно системи тощо¹. Як видно з постановлених І. В. Булгаковою питань, авторка орієнтується на внутрігалузеве сприйняття цілісності структури конгломерату норм вказаної галузі законодавства, чого недостатньо для їхнього вдосконалення. Зовнішня зорієнтованість на інтеграційні процеси в економічних системах зумовлює необхідність вивчення господарсько-правових засобів в аспекті наповнення їх змістом, бажаним задля виконання суб'єктами господарювання вимог, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку на інвестиційній основі.

В економічній науці досліджувалися питання управління економічним зростанням на інвестиційній основі. Але в юриспруденції не було вивчено правових законів в аспекті їхньої спроможності стати основою для організації розвитку, як це представлено у концепції сталого розвитку. Розв'язання господарсько-правових проблем у такій постановці сприяє досягненню узгодженості господарсько-правових засобів сприяння сталому розвитку. Узгодженість необхідна, щоб утримувати цілісність правової регламентації найважливіших економічних дій та відносин, пов'язаних із: господарським використанням природних ресурсів, забезпеченням соціальної спрямованості економіки природокористування, екологізацією правових засад господарювання.

Слід зазначити, що в даному дослідженні під господарсько-правовими засобами сприяння сталому розвитку розуміються, по-перше, способи матеріально-процедурного та іншого операційного рівня, які мають практичний зміст розв'язання організаційно-майнових завдань господарського використання природних ресурсів, по-друге, засоби законотворчого рівня (правові конструкції, цільові комплекси норм тощо), спрямовані на вдосконалення правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання. За відомою класифікацією Г. Л. Знаменського² і перші, і другі можна віднести, з деякою погіршеністю, до зовнішніх засобів.

¹ Булгакова І. В. Господарське право України : навч. посібник. Київ : Прецедент, 2006. С. 27.

² Знаменский Г. Л. Совершенствование хозяйственного законодательства: цель и средства. Київ: Наукова думка. 1980. С. 58.

Так звані первинні (основні із зовнішніх) засоби були зорієнтовані на виконання вимог сталого розвитку таким чином, щоб внаслідок реалізації Господарського кодексу забезпечувалися б приписи міжнародних документів стосовно вимог сталого розвитку, тим самим створювався б безпроблемний правовий простір дії не лише його норм, але й норм іншого господарського законодавства. Концепція Господарського кодексу стала орієнтиром для оновлення господарського законодавства завдяки своїй універсальності впливу на економіку. Кодекс сприяє вдосконаленню правотворчості у найважливішій сфері підприємництва – інвестуванні проектів. Відомо, не виправдане обмеження свободи дій підприємців підвищує ступінь ризику для потенційних інвесторів.

Актуальність проблеми оновлення структури господарського законодавства на засадах зближення його функцій із завданнями реалізації довгострокових проектів стабільного розвитку спонукає до з'ясування на виважених методологічних засадах предмету наукового пізнання функціонально-цільової підсистеми господарського законодавства стосовно сприяння сталому розвитку.

Право- та соціально-пізнавальні засади вказаного процесу було закладено в роботах: О. А. Беляневич «Господарське договірне право України (теоретичні аспекти)»¹, А. Г. Бобкової «Правовое обеспечение рекреационной деятельности»², В. А. Витушко «Теория механизма правового регулирования экономических отношений»³, В. О. Гайворонського (в авторському підрозділі підручника) «Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств»⁴, І. Є. Замойського «Обеспечение договорных обязательств на предприятии»⁵, А. М. Запорожця «К вопросу о предмете и методе

¹ Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія. Київ : Юрінком Інтер. 2006. 592 с.

² Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности : монографія. Донецьк, 2000. 307 с.

³ Витушко В. А. Теория механизма правового регулирования экономических отношений : дис. ... д-ра юрид. наук : Москва. 2001. 442 с.

⁴ Гайворонський В. М., Жушман В. П., Титов Н. П. Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств; За ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. Харків : Право. 2000. 278 с.

⁵ Замойський І. Е. Обеспечение договорных обязательств на предприятии. Москва : Юридическая литература. 1982. С. 14–17.

хозяйственного права»¹, Г. Л. Знаменського – дисертації «Цели и способы повышения эффективности хозяйственного законодательства»² та циклі інших робіт, В. М. Коссака «Правові засади іноземного інвестування в Україні»³, В. В. Лаптева «Предмет и система хозяйственного права»⁴, Луць В.В. «Контракты у підприємницькій діяльності»⁵, «Проблеми договірної регулювання майнових відносин за новим Цивільним та Господарським кодексами України»⁶, В. К. Мамутова «Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности (методология, направления)»⁷ та циклі інших робіт⁸, В. С. Мартем'янова «Хозяйственное право»⁹, В. Ф. Опришко «Вдосконалення законодавства України – складова частина стратегії його розвитку»¹⁰, В. С. Щербини «Проблеми попередження господарських правопорушень»¹¹, І. Л. Бачило «Проблемы гармонизации в законодательстве»¹², Н. Р. Малишевої «Гармонізація екологічного

¹ Запорожец А. М. К вопросу о предмете и методе хозяйственного права. *Проблемы взаимодействия отраслей частного права: доктрина и методика преподавания* : материалы междунар. науч.-метод. конф. (3–4 март. 2006 г.). Воронеж. 2006. С. 53–80.

² Знаменский Г. Л. Цели и способы повышения эффективности хозяйственного законодательства : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва. 1985. 487 с.

³ Коссак В. М. Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект). Львів : Центр Європи. 1996. 216 с.

⁴ Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права. Москва. 1969. 176 с.

⁵ Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер. 1999. 560 с.

⁶ Луць В. В. Проблеми договірної регулювання майнових відносин за новим Цивільним та Господарським кодексами України. *Українське комерційне право*. 2003. №4. С. 21–32.

⁷ Мамутов В. К.: Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности (методология, направления). Київ : Наукова думка. 1982. 238 с.

⁸ Мамутов В. К. Формирование и развитие хозяйственного законодательства Украины. *Журнал российского права*. 2001. №7. С.129–136. О предмете кодификации и безпредметной критике. *Вісник господарського судочинства*. 2007. №2. С. 111.

⁹ Мартемьянов В. С. Хозяйственное право. Том 1. Общие положения. Курс лекций. Издательство БЕК Москва. 1994. С. 36–37.

¹⁰ Опришко В. Ф. Вдосконалення законодавства України – складова частина стратегії його розвитку. *Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах*. Київ. 1996. Вип. 1. С. 5–17.

¹¹ Щербина В. С. Проблеми попередження господарських правопорушень : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 1996. 323 с.

¹² Бачило И. Л. Проблемы гармонизации в законодательстве. *Журнал российского права*. 2002. № 3. С. 84.

законодавства в Європі»¹, В. Л. Мунтяна «Правовые проблемы рационального природопользования»², Д. В. Задихайла «Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави»³ та інші.

Слід визнати, що науковим завданням модернізації господарського законодавства є мета досягнення чіткої правової визначеності у створенні необхідних умов для подолання економічної розбалансованості при відтворенні національного господарського комплексу.

Важливість дослідження всіх ознак соціальної призначеності вказаної мети пов'язують із сприйняттям галузі господарського законодавства фактором стабілізації розвитку суспільних відносин. Водночас не лише вади законотворення та юридичні колізії, але й різне праворозуміння та не однакове ставлення суб'єктів реалізації приписів законодавства до права, здатне розхитувати правовий порядок і народжувати правовий негілізм.

Термін «адаптація» у контексті з терміном «законодавство» відрізняється понятійною поліфонією і на доктринальному і на офіційному рівнях: «взаємоу'язка», «пристосування», «зближення».

Адаптація як приведення зовнішніх та внутрішніх господарсько-правових засобів сприяння сталому розвитку (з тих, що закріплені у законодавстві) у відповідність із метою Концепції сталого розвитку, є шляхом забезпечення еволюційного впровадження оновлених принципів, норм і правил у систему господарського законодавства України. Задля цього, господарсько-правові засоби сприяння реалізації вимог сталого розвитку розглядаються стосовно розробки нових елементів структурного пристосування наявного інституціонально-правового середовища до правових цінностей, що змінилися, концепцій розвитку, пріоритетів і умов господарської діяльності. Вказаний підхід дозволяє розв'язати методологічні проблеми правоустановлення і правореалізації норм господарського законодавства України відповідно з їхніми соціальним цілями.

¹ Малишева Н. Р. Гармонізація екологічного законодавства в Європі: Автореф. дис... д-ра юрид. наук. Київ. 1996. С. 10.

² Мунтян В.Л. Правовые проблемы рационального природопользования : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків. 1975. С. 3–297.

³ Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія. Харків : Юрайт. 2012. 456 с.

Найчастіше в юридичній і публіцистичній літературі мова йде про зближення тексту, змісту, сутності законоположень однієї системи із законодавством іншої. Таке уявлення є усіченим. Воно не вказує на глибинну сутність зближення правових порядків. Тому стає доцільним роз'яснення таких питань: Чи знаходить висвітлення в системі національного господарського законодавства відображення особливості Концепції сталого розвитку у порівнянні з її модифікаціями інших країн, зокрема, в частині зважування обсягу її економічної й екологічної складових?

Законодавство є одним з проявів права. Однак одні, поділяючи традиційне «вузьконормативне» поняття права, розглядають його як систему нормативно-правових розпоряджень. Інші вважають законодавство, так би мовити, запізнілим «реєстратором» дійсності, тобто відводять йому пасивну роль у перетворенні суспільних відносин.

За таких обставин припущення, що адаптація господарського законодавства є важливою умовою розвитку суспільних відносин, потребує тлумачення деяких вихідних положень, які пов'язані із специфікою впливу на господарське законодавство ч. 4. ст. 13 Конституції України. З даного конституційного положення випливає необхідність підпорядкування відповідних інститутів господарського законодавства завданню створення правових умов досягнення соціальної спрямованості економіки. Але через методологічні проблеми та вади неузгодженості окремогалузевих правових актів все ще не має належного впливу на регулювання господарських відносин, пов'язаних з використанням природних ресурсів.

Важливо усвідомлювати, що у словосполученні «адаптація законодавства до вимог сталого розвитку» термін «вимоги сталого розвитку» виступає у загальній формі як самостійний об'єкт. Це означає, що розгорнуте визначення вимог, до яких пропонується адаптувати господарське законодавство, необхідно розпочинати з аналізу системи вільної взаємодії суб'єктів господарювання та інших учасників реалізації обмінно-оцінних дій, які систематично відбуваються у ринковому середовищі.

В Європі академічний інтерес викликають питання досягнення динамічного балансу та рамок зближення і гармонізації дуже різних

інтересів економіки, екології та соціального прогресу, коли йдеться про так зване «усталене використання» систем природних ресурсів. Завданням господарсько-правової науки в сучасних умовах є подолання наявних проблем реалізації вимог сталого розвитку, використовуючи міцний потенціал господарського законодавства.

В Законі України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну діяльність в Україні» права на діяльність з використання природних ресурсів названо специфічними правами. Законодавець об'єднав таким терміном зобов'язальні права (право вимагати та право здійснювати діяльність)¹. Таке поєднання є предметною організаційно-майновою ознакою правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання. Воно означає, що держава передає на певних умовах право використовувати комплекс виключних прав у підприємницькій діяльності недержавних суб'єктів використання. На особливості правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання зроблено акцент і в ГК України, але в науці господарського права сутність особливостей такого режиму не було розкрито. Виходячи з них, можна було б встановити зміст вимог господарсько-правової природи, які іменуються вимогами сталого розвитку.

Належна охорона господарського правопорядку, сформованого на даних принципових засадах, залежить від того, чи має він в своєму складі ефективне господарське законодавство, вимоги якого стають межею між дезорганізацією та організацією правового середовища. Вказану здатність функцій даної галузі справедливо можна ототожнювати з фактором розвитку суспільних відносин та економічних систем.

Що ж стосується загального уявлення про такий предмет, як поводження крупних цілісних національних, регіональних і світових економічних систем, то за аналізом Ю. М. Осипова, їхнім діям властиві невиразність, нестабільність, нерівномірність, переривчастість. Відсутність невиразності – занепад самоорганізації. Немає ані спо-

¹ Про оцінку майна, майнових прав і професійну діяльність в Україні : Закон України від 19.06.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. ст. 23.

нукальних мотивів до дії, ані самого бажання діяти. Немає пристосування, немає мінливості (несталості), немає розвитку¹.

Досягнення адекватності законодавства вимогам сталого розвитку, потребує визначення засобів, які ведуть до результату – реалізації цілі адаптації за українських реалій (умов та вимог) економічного росту.

Теорія відображення об'єктивної реальності в праві відіграє надзвичайно важливу методологічну роль у розв'язанні проблемами визначення критеріїв новелізації господарського законодавства, зокрема, в аспекті здійснення адаптації його інструментарію до сучасних відомих заходів підтримки і захисту правопорядку. Тим самим і забезпечується стабільний розвиток, цілі, умови і вимоги якого визначаються рівнем суспільних та правових досягнень.

Однак, з огляду на те, що досягнення гармонії тут ототожнюються з повторюваним впливом суспільства на законодавство і зворотним його впливом на сферу господарювання, значимість законодавства у стабілізації економічного розвитку розуміють неоднозначно. Якщо узагальнити позитивний підхід авторів до господарського законодавства, то уявлення про нього як про умову розвитку суспільних відносин можна викласти в такій тезі: «значимість господарського законодавства в реалізації вимог сталого розвитку полягає у можливості участі сучасного громадянського суспільства в перетворенні умов свого розвитку (найчастіше при збереженні в непорушності класичних канонів цивільного права) під відповідний рівень еволюції економічних відносин та стану трансформації законних інтересів суб'єктів господарювання».

Вважається, що саме завдяки законодавству вдається уникнути трактування і сприйняття господарського права пасивним «реєстратором» дійсності. Формально нормативне трактування господарського законодавства дозволяє вносити стійкість у зміст даної галузі завдяки поточним, наскрізним і допоміжним функціям.

Вченими неодноразово було доведено, що часті зміни закону, порушуючи нормальний хід повсякденної практичної діяльності, приводять до ослаблення авторитету закону. Отже, вимагати стабільнос-

¹ Осипов Ю. М. Диалектика организации и самоорганизации в хозяйственном процессе. *Принципы хозяйственной самоорганизации*. Москва. 1993. С. 13.

ті законодавства означає, що необхідно уникати довільних змін, викликаних суб'єктивними причинами. Тому оновлення господарського законодавства з метою забезпечення стабілізації розвитку є позитивним процесом. Він базується на науковому обґрунтуванні в науці конституційного права інтересу суб'єктів господарювання (як значної частини суспільства) до соціальної спрямованості економіки. Це їхнє конституційне право співзвучне праву на розвиток, яке захищається міжнародною спільнотою.

Попередньою умовою створення господарсько-правових умов забезпечення стабілізації розвитку є точне розуміння змісту співвідношення термінів «розвиток (ріст)» і «адаптація». Розвиток це не лише зміни. Зміни правових умов господарювання самі по собі не означають виходу економічних відносин на новий якісний рівень¹.

О. І. Ющик вважає, що, по суті, суспільна криза в Україні означає необхідний спосіб стихійного розвитку базисного протиріччя, вирішення якого штучно блокувалося..., спосіб, який реалізується об'єктивно за відсутності достатніх умов для свідомого вирішення цього протиріччя². Отже, недостатня визначеність сутності вимог (як частини умов) заважає свідомому розв'язанню економічних протиріччя правового регулювання господарських відносин.

Зміни без стабільності вважають анархією, а стабільність без розвитку – занепадом. Питання про стабільність і розвиток (ріст) завжди відноситься до належного співвідношення між ними. Але динамічний комплекс заходів господарського законодавства здатний забезпечити зміни співвідношення: «стабільність» і «економічний ріст». Водночас, навіть якщо започаткувати демократичний господарський правопорядок і гарантувати його охорону і захист, не зникає загроза правовій організації господарського порядку, здійсненої без компоненти розвитку. Тоді він спричинить організацію не розвитку, тобто чистий консерватизм.

¹ Гурьянов К. В. Экономические системы и способы их организации. *Принципы хозяйственной самоорганизации*. Москва. 1993. С. 56.

² Ющик О. І. *Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні* : монографія. Київ. 1997. С. 132.

У данному дослідженні «розвиток» і «ріст» розуміються як тожні поняття, які вказують на об'єктивність процесу поступальної зміни стану і рівня показників успішності економічної системи.

Поняття «організація» є видовим стосовно поняття «соціальна організація». Воно розглядається у декількох значеннях, серед яких для характеристики господарських відносин як предмету регулювання має значення таке визначення: «вид діяльності – процес, пов'язаний з цілеспрямованим впливом на об'єкт»¹.

Позитивні зміни в стабілізації національного господарського комплексу є ознакою еволюції економічної системи. З прийняттям ГК України, нової редакції ЦК України та ЛК України господарсько-правові засоби мали підвищити рівень ефективності процесу досягнення мети забезпечення соціально-економічного розвитку при збереженні гармонії з процесом відтворення якості довкілля.

Натомість розрив юридичної теорії і практики, обумовлений як свідомим відторгненням політико-правовою практикою напрацювань правової науки, так і незадовільною якістю самої теорії, зокрема, теорії кодифікації законодавства², що є фактором, який уповільнює організацію сталого розвитку.

На відміну від розвитку як об'єктивного процесу термін «адаптація» відображає процес утручання, усвідомленого впливу суб'єктів законотворчості на перебіг господарських відносин і правової організації порядку в них. На цьому рівні має започатковуватися заснування концепції наукового розуміння процесу гармонізації законодавства про використання природних ресурсів, а також розбудова пріоритету адаптаційного процесу при формуванні засад правового впливу на стабілізацію і раціоналізацію системи концесійного залучення в господарський обіг їхнього використання.

Вищенаведений підхід припускає розробку наукової основи в даній галузі на базі створення більш повного функціонально-цільового комплексу норм, який містить засоби мобілізації таких резервів еко-

¹ Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія. Київ : Юрінком Інтер. 2006. 409 с.

² Мамутов В. К. О предмете кодификации и безпредметной критике. *Вісник господарського судочинства*. Донецьк. №2. 2007. С. 111.

номічного росту, як оборот ресурсів на засадах оренди, угод про розподіл продукції і концесії.

Позаправові фактори завадили свого часу конкретизувати заходи сприяння досягненню узгодженої ринкової саморегуляції з державним регулюванням економіки, як того вимагали вагомі обставини трансформації економіки. Натомість дійсно актуальною складовою економічної політики держави завжди визнається правове забезпечення інноваційної діяльності. Тому все господарське законодавство має сприяти нормальному здійсненню і розвитку інвестиційної діяльності в цілому та інноваційної зокрема¹.

Сприяння інвестиційній діяльності в галузях надро-, шельфокористування та реалізації стратегії енергозабезпечення без необоротного порушення оточуючого середовища об'єднує комплекс вимог до господарсько-правових засобів в підсистему законодавства, спроможну ефективно вплинути на типізацію вимог сталого розвитку, щоб обрати їх орієнтиром адаптації. Популярним орієнтиром є вимога забезпечення соціальної спрямованості економіки.

Теоретичне дослідження інструментів адаптації господарського законодавства до потреб еволюційної позитивної зміни становища соціальної спрямованості економіки дозволило встановити незадовільність стану обґрунтування низки наукових завдань. Так, реалізація довгострокових проєктів економічного і соціального розвитку затримується не лише через відсутність науково виваженої правової бази для організації їх за кошти власної держави й інвесторів, а ще й тому, що не активізується практика залучення інвестицій на засадах договірних форм державно-приватного партнерства.

ГК України виконує місію узагальнюючої правової бази для залучення договірних та недоговірних форм реалізації організаційно-господарських зобов'язань. Багато норм, інститутів, інших структур-

¹ Мамутов В. К. Развитие хозяйственного законодательства и хозяйственно-правовой мысли в суверенной Украине: Матеріал на междунар. науч.-практ. конф. «Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора», 30.09.2004 г. Институт экономико-правовых исследований НАН Украины; Донецкий национальный ун-т. Экономико-правовой факультет. Донецк, 2004. С. 13–14.

них елементів господарського законодавства поки ще не стали у повній мірі пристосованими до виконання свого нинішнього призначення – забезпечення вимог стабільного розвитку при тому, що у концепції ГК України немає принципових теоретичних розбіжностей, які перешкоджали б переходу України на шлях інноваційного розвитку.

Передбачалося, що з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС в нашій країні активізується діяльність із вдосконаленням економічних та правових умов здійснення підприємництва. Адаптаційні заходи породжені відповідними зобов'язаннями, що визначені в Угоді, та передбачають врахування досвіду та найкращих практик європейських країн. Для їх виконання у 2015 році Президентом України було розроблено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». За її положеннями слідуює, що серед першочергових програм країни має бути визначено дерегуляцію та розвиток підприємництва, що передбачає створення сприятливого середовища для інвестування та розвитку малого і середнього підприємництва¹.

Питання глобалізації входить у наукову лексику юриспруденції, але у науці господарського права вони мало досліджується. Як наслідок, нерідко проводяться паралелі між концепціями глобалізації і стійкого розвитку в контексті різнополярних характеристик. Натомість у вимогах забезпечення сталого розвитку нинішнього суспільства знаходить відображення взаємовплив локальних і глобальних економічних і екологічних проблем.

Як свідчить практика проведення соціологічних досліджень у Німеччині, Франції, Японії й інших країнах, світогляд більшої частини суб'єктів господарювання в основному узгоджується з ідеєю розвитку процесів адаптації їхніх інтересів до мети відтворення національного господарства. Під терміном «відтворення» звичайно розуміють безперервний рух і поновлення процесу виробництва, включаючи відтворення матеріальних благ, робочої сили і виробничих відносин. Відомо, при простому відтворенні виробництво відновлюється в не-

¹ Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: від 12.01.2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015. №4. Ст. 67.

змінних масштабах, при розширеному – в масштабах, які збільшуються. Отже, відтворення погоджується з процесом економічного розвитку як передумова ефективності функціонування власності і досягнення макроекономічних цілей даного процесу.

Метою перспективного господарського законодавства у цьому зв'язку стає забезпечення правових умов для регулювання макроекономічних пропорцій і підтримки сприятливих стимулюючих факторів для суспільного відтворення. У силу предметної неоднорідності даного об'єкта стало необхідним більш детально визначитися з галузевою приналежністю правових відносин, пов'язаних з вимогою організації процесу відтворення національного господарства України. У сукупності елементів правового регулювання господарських відносин важливе місце посідає організаційна діяльність держави у сфері залучення в господарський оборот природних ресурсів.

По-перше, призначення господарського законодавства у галузі раціоналізації використання природних ресурсів має не лише регулятивне, але й превентивне навантаження. Прояв превентивного призначення можна простежити у наскрізній функції з гарантування інтересу держави і суспільства до відтворення національного господарства України, коли організовується виконання державних цільових програм забезпечення раціонального ресурсоспоживання сировини.

По-друге, у чималому ступені проникнення наскрізних функцій у логіку побудови норм господарського законодавства обумовлено вимогою системності доступу учасників сфери господарювання до такого об'єкта права власності українського народу, як природні ресурси. Але тут як наслідок реалізації правової вимоги системного підходу до використання природного ресурсу в сфері господарювання неминучим стає зіткнення різнопланових інтересів в організаційно-господарських відносинах.

Важливим економіко-правовим досвідом, на думку ряду науковців є: узагальнення регулювання відкритих економічних систем в умовах глобалізації і поглиблення інтеграційних процесів на регіональному рівні; визначення ключових параметрів структурної трансформації національної економіки України на підставі галузевих особливостей

виробництва; обґрунтування науково-технічних пріоритетів виробничого комплексу України з метою підвищення динаміки розвитку національної економіки; виявлення доцільності розширення співробітництва України з Євросоюзом і інтеграції з ринковим простором ЄС.

Зазначені проблеми пов'язують із впровадженням всеохоплюючої стратегії реалізації задуму стійкого економічного розвитку. Даний задум припускає єдність цілей міжнародного регулювання економічного росту, який враховує природні обмеження і відмову від фізичного нарощування ресурсоспоживання і перерозподілу природних ресурсів.

8.2. Господарське законодавство як сукупність засобів сприяння сталому економічному розвитку України

У державному секторі економіки розвинутих країн навколо найбільш важливих корисних копалин і природних ресурсів концентруються господарські інтереси, реалізація яких сприяє успішному функціонуванню законодавства.

Аналіз стану модифікації українського господарського законодавства дозволяє виявити не розробленість комплексу наукових основ процедурних взаємин органів правозастосування із господарюючими суб'єктами як суб'єктами процедури. Це стало однією з причин відсутності методології належного проведення порівняльної економічної оцінки альтернативних рішень на користь місцевої громади при виділенні земельних ділянок органами місцевого самоврядування суб'єктам підприємництва. Неоднозначне розуміння правозастосовуючими органами категорії «інтерес», спонукало до офіційного тлумачення поняття «інтереси держави».

У цьому зв'язку новим аспектом проблеми формування системи господарського законодавства стає результативність структури ГК України для створення цільового комплексу норм адаптаційного

характеру стосовно вимог забезпечення сталого розвитку. Саме завдяки положенням даного кодифікованого закону можна окреслити базові цілі, які досягаються в ракурсі стійкого розвитку сфери господарювання при тому, що модель сталого розвитку може мати різні масштаби, сфери і форми аплікації.

Завдання оптимізації моделі ресурсокористування, яка в контексті сучасної проблеми забезпечення сталого розвитку сфери господарювання може бути «прочитаною» як мінімізація ресурсоспоживання на одиницю виготовленої продукції як на рівні ВВП країни, так і в економічному житті регіонів, а також у діяльності комерційних агентів пов'язано, по-перше, із зменшенням прямого, «планового» сукупного навантаження на природу, призупиненням тенденції подальшої деградації навколишнього середовища, а, по-друге, – із зниженням ризиків «нештатних» ситуацій – внаслідок зменшення валових обсягів залучених ресурсів¹.

Суб'єкт господарської діяльності – найбільш розповсюджений агент залучення природних ресурсів у господарський оборот, тому поставлене завдання стає реальним для виконання через корегування правового статусу і зобов'язань даного суб'єкта. Правова сутність інституту господарського відання у встановленні майново-правової форми організації управління майном власника вже досліджувалася в комплексі з питаннями соціальної правоздатності. Соціальна правоздатність була обґрунтована як засіб реалізації державних та суспільних інтересів², однак при розгляді проблеми передачі природних ресурсів у господарський обіг потребує розв'язання питання оптимізації функцій господарського законодавства. Розв'язання подібного завдання адресується суб'єктам законотворчого процесу для вдосконалення правового регулювання господарських відносин.

Стосовно правового впливу на поведінку конкретного суб'єкта господарювання, за необхідне вважається прийняття рішень, які вимагають врахування якомога більшого числа фактороутворюючих

¹ Туниця Т. Еколого-економічні засади моделі сталого розвитку. *Збірник наукових праць*. Київ. 2004. Вип. 40. С. 237.

² Туниця Т. Еколого-економічні засади моделі сталого розвитку. *Збірник наукових праць*. Київ. 2004. Вип. 40. С. 237.

елементів економічного, правового, соціального, цільового й іншого характеру.

О. П. Подцерковний дійшов висновку, що в Україні поки не склалися традиції лояльного приватного менеджменту. Будь-яке наближення до власності найчастіше закінчується економічними зловживаннями¹. Відомо, що й при залученні в господарський оборот природних ресурсів, які належать на праві власності українському народу, поширеним явищем залишаються економічні ризики та зловживання правом.

Тому формування у суб'єктів підприємництва ціннісних орієнтацій до «детінізації» економіки поряд із забезпеченням господарського правопорядку, прозоре встановлення доцільних взаємозв'язків підприємців з органами влади, упровадження правового режиму сумлінної конкуренції експлуатаційних та відтворювальних технологій стосовно надр та інших природних ресурсів – ось не повний перелік сфер, де поєднання приватних і публічних інтересів виправдано метою розширеного відтворення національного господарства.

Як впливає з проведеного аналізу, учені вбачають загрозу відтворенню національного господарства України не тільки в «суцільній» корпоратизації державних підприємств, а також у безприбутковому веденні економіки, запереченні колективної власності², неадекватних, безглузвих і шкідливих економіко-правових діяч з передачі в оренду окремих рекреаційно-природних територій та ресурсів.

У всіх розвинених країнах удосконалення законодавства, яке регламентує відносини у галузі господарювання залишається традиційною метою впливу права на економіку. При цьому в цивілізованих державах засоби його досягнення відбираються з урахуванням визначених світовим співтовариством закономірностей.

Як одне з завдань удосконалення учені розглядають не лише його кодифікацію і гармонізацію, але і модифікацію. Більш того, вони об-

¹ Подцерковный О. О необходимости согласования юридических и экономических аспектов корпоратизации. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2004. № 3. С. 36.

² Мамутов В. К., Савельев Л. В. Нужна ли и легитимна ли коллективная собственность. *Підприємництво, господарство і права*. Київ. 2003. №11. С. 3–5.

грунтують системне правове регулювання в економічній сфері, побудоване на основі функціонально-системного підходу до узгодження норм, які впливають на економічні відносини¹.

Отже, формування національного господарського законодавства збігається за часом зі створенням передумов стійкого «імунітету» економіки України до трансформаційних і політичних потрясінь. Доцільність орієнтації вітчизняного законодавства на тенденції циклічної закономірності спадів і підйомів економічного розвитку певною мірою обумовила визначення його ролі в забезпеченні відтворення національного господарства України.

Таким чином, задоволення сучасних потреб суспільства у прозорості та прибутковості господарського обігу природних ресурсів вимагає вдосконалення саме господарського законодавства. Насамперед тому, що ключовою ознакою його функцій є динамізм стосовно врахування економічного стану сфери свого впливу (на відміну від догматичних функцій цивільного законодавства).

Тут глобалістика пропонує ряд наукових рекомендацій, до яких доречно ставитися як до загальноприйнятих у світі цінностей. Серед яких необхідність:

- стабілізації (не зростання) і обмеження масштабів світової економіки, енергетики й ін.;
- поступового переходу від панівної економічної системи світу тотального капітал-глобалізму до інтегрованої системи глобального економічного солідаризму;
- запровадження системи фінансових рентних платежів, квот забруднення, санкцій за забруднення, а також міжнародної торгівлі квотами.

Вважають, що ера глобального капіталізму об'єктивно закінчується, проте вчені передрікають, що економічний глобалізм як найвища перехідна стадія капіталізму не «здасться без бою». Його трансформацію можна здійснити лише насамперед на економічній основі, економічними методами і механізмами. Політичні, правові та інші механізми можуть відіграти лише допоміжну роль. Це підтверджу-

¹ Знаменський Г. Л. Кодифікація і гармонізація економічного законодавства. *Юрид. вісник України*. 2003. № 38. С. 10.

ється і невдалою долею розробленого в Секретаріаті ООН у 80-х роках минулого століття проекту Кодексу поведінки ТНК, який все ще не набув стану ефективної дії¹. Погодження навіть з допоміжною роллю господарського законодавства в реалізації «права на розвиток в інтерпретації. М. Стронга, який вважає, що людство має право контролювати й регулювати як масштаби, так і структуру економічної (антропогенної) діяльності заради безпеки розвитку і виживання» вимагає прояснення: наскільки доцільними є важелі обмеження природоресурсообороту в сфері господарювання, в якій рівнем природоресурсообігу досягається економічний ріст.

Дослідження господарського законодавства в контексті завдань адаптації висвітлює чимало організаційно-майнових проблем реалізації господарських прав. Для пристосування законодавства до вимог сталого розвитку стосовно господарського використання природних ресурсів продуктивним є узагальнення Д. В. Задихайла, а саме: «в умовах надзвичайної динаміки споживання основних видів сировини, особливо енергоносіїв, та революційних змін – переходу до нових технологічних укладів науково-технічного забезпечення економічної діяльності, становлення інформаційного способу виробництва, будівництва економік інформаційного типу – тільки і має аналізуватися проблематика правового регулювання української економіки»². З усвідомленням його сприйняття впливу права на економіку доцільно встановлювати стан адекватності сучасного господарського законодавства конституційним вимогам забезпечення з боку держави соціальної спрямованості економіки. У сукупності з традиційними підходами науки господарського права це дозволить визначити правові форми делегування права здійснення підприємницької концесійної діяльності з використання природних ресурсів у сфері господарювання. Для розв'язання такого завдання в межах об'єкту дослідження доречно розглянути питання обґрунтування теоретичних і методоло-

¹ Білоус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток (сисемні маркетингові дослідження). Київ. 2005. С. 370.

² Задихайло Д. В. Стратегія держави в системі законодавчого регулювання економічних відносин. *Вісник Академії правових наук України*. Харків. 2006. №1. С. 131–136.

гічних аспектів аналітико-правової основи інвестиційної підтримки довгострокового залучення в господарський оборот природних ресурсів та виявлення потенційних можливостей розширення завдань і функцій господарського законодавства, підсилюючи його адаптивні можливості на принципах апроксимації.

При обґрунтуванні авторської позиції у розв'язанні вказаного завдання стали у нагоді: комплексний порівняльно-правовий аналіз тлумачення норм права, що регулюють відносини з використання природних ресурсів у сфері господарювання, узагальнення результатів анкетування й опитування учасників господарського обороту, систематизація доктринальних поглядів на роль господарського законодавства у стабілізації умов раціоналізації відносин у нафто-, газо-, вуглевидобувних галузях виробництва унаслідок підсилення правового регулювання використання надр, пропозиції з розширення правової конструкції природоресурсової концесії.

Режими господарського використання природних ресурсів (з однієї сторони) і режим відтворення довкілля (з іншої), частиною якого є природоохорона функція, щільно перетинаються.

Таким чином, теоретико-концептуальні підходи до вивчення питань модернізації господарського законодавства та методологічного забезпечення його орієнтації на створення умов сталого розвитку країни необхідно розглядати, виходячи з того, що вітчизняне господарське законодавство внаслідок його кодифікації: стало чинником стабілізації правового регулювання господарської діяльності та проєкцією на стабілізацію природоресурсообороту; сприймається як індикатор супроводу сталого розвитку, і, зокрема, в контексті визначеності потенціалу галузі господарського законодавства в даному процесі. При цьому, процес використання, умовно кажучи, інтегрованих індикаторів сталого розвитку (гармонізованих з головними індикаторами економічного росту, які застосовуються в країнах з розвиненою економікою) в Україні ще не набув необхідного поширення, що обумовлено станом економічного розвитку.

Саме тому конкретизація вимог забезпечення соціальної спрямованості економіки стає нагальною потребою науки господарського

права. Виконання вказаного обов'язку у найбільш загальному вигляді пов'язують із справедливим та раціональним веденням господарства в умовах обмеженості ресурсів та безобмеженості потреб.

Якщо довести заявлений намір до господарсько-правових засобів, які б містили у собі елементи сумісності з конституційними приписами, то господарське законодавство збільшило б свою юридичну міцність у досягненні адекватності вимогам сталого розвитку.

Коли мова йде про господарсько-правові засоби, звичай, ними вважають не лише юридичні інструменти. Юридичні утворення господарсько-правових засобів у сукупності з технологіями правового регулювання збільшують силу первинних елементів останнього, а саме норм права.

А. В. Малько вважає правові засоби досить важливою юридичною категорією, яка показує суттєву правову реальність: певні інструменти і діяння суб'єктів з їхнім застосуванням з метою досягнення конкретного результату. Тільки при ретельному вивченні даних складних феноменів, при упорядкуванні знань про них, при адекватному і якісному використанні в юридичній сфері можна сподіватися на кардинальне підвищення ефективності правового регулювання, що дозволить вийти на принципово новий рівень розвитку правової форми¹ та закласти у нових законах стимулюючий тип правового регулювання.

Механізм, здатний адаптувати господарське законодавство до вимог сталого розвитку, доцільно розробляти, беручи за основу пропозиції, обґрунтовані свого часу Г. Л. Знаменським. Він доводить, одним із шляхів досягнення узгодженості норм господарського законодавства через свідому розбудову окремих функціонально-цільових підсистем для забезпечення досягнення значимих народногосподарських цілей. На його переконання ці підсистеми можуть і мають утворюватися у межах одного будь-якого інституту, або на стику різних інститутів².

¹ Малько А. В. Правовые средства как общетеоретическая проблема. Правоведение. *Известия высших учебных заведений*. 1999. №2. С. 15.

² Знаменский Г. Л. Совершенствование хозяйственного законодательства: цель и средства. Київ : Наукова думка. 1980. С. 146.

У гіпотезі, запропонованій у наведеному дослідженні, тобто при розробці методологічних засад формування функціонально-цільової підсистеми сталого розвитку йдеться про межі інституту майнової основи господарювання.

Безпосереднім предметом регулювання господарського законодавства є не лише господарська діяльність, під якою розуміють процес виробництва і реалізації продукції, впровадження робіт і надання послуг, а також – забезпечення цього процесу необхідними ресурсами, включаючи природні. На думку Г. Л. Знаменського, предметом регулювання господарського законодавства мають стати не тільки загальні, але і специфічні прояви господарської діяльності в різних сферах економіки (інвестиційний процес, технічне переозброєння та інше)¹, чого і вимагають принципи положення забезпечення вимог сталого розвитку.

Водночас Концепція сталого розвитку модифікується майже кожною державою. У ході даного процесу зважується обсяг її економічної й екологічної складових. Це знаходить відображення в системі національного законодавства або в системі права. У висвітленні особливостей системи господарського законодавства України заслуговує на увагу адекватність його стану не лише вимогам екологізації господарської діяльності, але й в цілому стратегії економічного росту на принципах сталого розвитку.

Підприємці та інші численні суб'єкти і спеціального природокористування здійснюють акти господарського використання природних ресурсів не завжди в межах господарського правопорядку. Тому стан його охорони і захисту вказує, наскільки слід модернізувати господарське законодавство, аби воно виконувало свою допоміжну роль в забезпеченні вимог сталого розвитку стосовно господарського використання природних ресурсів.

Наприклад, у Нідерландах законодавчо закріплена концепція стійкого економічного і соціального росту². Новизна постановки

¹ Знаменский Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. Київ : Наукова думка. 1996. С. 44.

² План действия «Устойчивые Нидерланды». Открытый экологический университет. Экономика. Москва. 1995. С. 54.

даної проблеми будується на том, що система елементів господарського правопорядку, в складі якого значна роль належить функціям однойменної галузі законодавства, не розглядалася раніше як інструмент реалізації довгострокових проєктів стабільного росту. В запропонованому ракурсі не досліджувався предмет господарського права.

Створення нової господарсько-правової методології модернізації господарського законодавства може конструктивно модифікувати зазначену Концепцію, представлену так, як вона запропонована в Національній доповіді 1999 року, якщо інструменти і механізми оновлення збудувати на наукових засадах стимулювання в нормах господарського законодавства виконання конституційного припису ч. 4 ст. 13 Конституції України про забезпечення соціальної спрямованості економіки взагалі та, зокрема, економіки природокористування. Важливим елементом такої методології є доктрина спеціального закону про концесії природокористування. В ній визначено принципову значимість господарсько-правових засобів для забезпечення соціальної спрямованості економіки природокористування з оглядом на те, що вони є реакцією на конкретні перепони.

Отже, при умові, що будуть обрані належні пріоритети адаптації, можна дістати нові знання про: співставлення засобів забезпечення соціальної спрямованості економіки природокористування; інструменти раціоналізації договірних конструкцій, на засадах яких використовуються природні ресурси у сфері господарювання; способи екологізації господарювання та його правових основ, тобто досягти таким чином цілей дослідження.

Задоволення сучасних потреб суспільства у прозорості господарського обігу природних ресурсів вимагає вдосконалення саме господарського законодавства. О. П. Подцерковний дійшов висновку, що лише за умов врахування комплексу правоутворюючих факторів, а саме: економічного стану, психологічних аспектів, демографічних обставин, макроекономічних показників, інфляційних факторів, економічної підготовки громадян, устояних звичаїв ділового обігу тощо, можна досягти ефективної побудови системи правового регулювання

економічних відносин¹. Аналіз матеріалів правоохоронних органів свідчить, що сукупність вказаних факторів не досягається в інструментах впливу господарського права на господарські відносини, пов'язані з оборотом природних ресурсів.

Законодавством про використання природних ресурсів саме у межах господарсько-правового режиму передбачається вимога до суб'єктів господарювання: здійснювати процес використання ресурсів природи ефективно та економно, на основі застосування новітніх технологій у виробничій діяльності. За характером цілеспрямування це є вимога господарського (як комплексного та системного) використання природних ресурсів. Але внаслідок реальної загрози бути безгосподарно витраченими (як антипод терміна «господарське використання»), у ч. 2 ст. 150 ГК України застосовується поняття «безгосподарне використання». У запропонованій нормі воно вживається у контексті із економічною ціллю застереження та запобігання даному явищу. Запобігання здійснюється заходами різноманітних юридичних процедур та правил, розосереджених у господарському законодавстві.

Отже, на правовий режим тут покладається двоєдине завдання: 1) сприяти подоланню безгосподарного використання природних ресурсів (наприклад, за умов, коли вимоги цивільного та господарського законодавства недостатньо інтегровані з зобов'язаннями правочинів, концесійних угод, територіально-господарських договорів тощо; 2) забезпечувати реалізацію концепції соціально оптимального використання ресурсів як передумови відтворювальних процесів в національному господарстві.

Призначення правового впливу обов'язків та дозволів на поведінку суб'єктів використання розкривається у відомих концепціях, на підставі яких закладалися основи формування господарсько-правових заходів вказаного режиму.

Як доведено Г. Л. Знаменським, використання винятково багатой за методологічними можливостями категорії «ціль» дозволяє повніше,

¹ Подцерковний О. П. Проблеми неспівпадіння економічних та юридичних відносин у сфері грошових зобов'язань суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. № 6. Київ. 2006. С. 46.

найбільш адекватним способом переміщувати центр ваги у вирішенні проблем... в конкретних економічних відносинах. Саме тут повною мірою розкривається цільовий характер правових норм, виявляється їхня дійсна результативність і ефективність¹.

Отже, науковцями вже було доведено переваги цільового підходу до утворення господарсько-правових норм. Для поповнення теорії господарського законодавства новими ідеями стасовно методологічних заходів розвитку положень правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання, слід визначати лімітуючі фактори у структурі цілей, об'єднаних у систему цілеположення. У протилежному випадку буде залишатися не реалізованим потенціал багатьох з норм ГК України, в яких закладено можливість забезпечення реалізації довгострокових проектів.

Тому слід визнати недостатньо вдалою за змістом та не завершеною за приписами норму ст. 148 ГК України. За своїм характером вона є проявом функції уніфікації вимог до господарського використання кожного виду (і навіть категорії) природного ресурсу. Насправді звести всі особливості таких правових режимів неможливо. Виключенням є лише один елемент правових режимів – ціль правового регулювання відносин з процедури залучення і використання їх в сфері господарювання.

Проведене узагальнення надає аргументи для доказу гіпотези, що правове забезпечення підтримки державою та інвесторами розвитку господарювання на засадах стабільності має не лише факультативне (споміжне) значення для реалізації права на розвиток, але й концептуально-визначальне – для формування сучасної системи господарського законодавства. Зокрема, модернізованої правового простору, який утворюється суміжними з ним галузями, та гармонізованого з основами господарського правопорядку ЄС.

¹ Знаменский Г. Л. Совершенствование хозяйственного законодательства: цель и средства. Київ : Наукова думка. 1980. С. 58–75.